

NEGEN EX LIBRIS VAN HEDWIG PAUWELS NAAR FABELS VAN LA FONTAINE

RIK VAN DAELE EN WILLY FELIERS

De alom geroemde en bekroonde portretkunstenaar en graficus Hedwig Pauwels¹ maakte in 2012 een prachtige cyclus ex libris over de beroemde fabels van La Fontaine. Elk ex libris werd op 50 exemplaren afgedrukt en zit in een mooi doorschijnend papieren mapje waarop de tekst(fragment)en staan afgedrukt. Negen ex libris behandelen evenveel fabels. Opvallend is dat er relatief veel fabels met mensen worden afgebeeld. Sterker nog: de mens speelt bijna steeds de hoofdrol. Slechts op één ervan staan geen menselijke figuren, met name 'Het haantje, de kat en het muisje'. De keuze is ongetwijfeld mee geïnspireerd door Pauwels zelf, die in de afbeelding van de menselijke figuren een meester is. Ongetwijfeld hebben ook de verzamelaars meer affiniteit gehad met die fabels waarin de mens voorkomt.

Alleen de muizen hebben antropomorfe kenmerken. De andere dieren hebben nauwelijks menselijke trekken. Diverse figuren zijn personificaties. De goden worden steeds als mens afgebeeld.

Elders in dit jaarboek schetst Hans Rijns de levensloop, het oeuvre en de betekenis van Jean de la Fontaine (1621-1695), een van Frankrijks meest bekende literatoren, die zich door middel van zijn fabels onsterfelijk maakte. Sommige fabels van La Fontaine zijn literair erfgoed geworden in Frankrijk, in de Nederlanden, in heel Europa en ver daarbuiten. Rijns concentreert zich op de negentien vossenfabels. (In de reeks van Pauwels komen geen vossen voor.)

De populariteit van La Fontaines fabels werd mede ondersteund door de vele illustratoren die ze als onderwerp kozen. Tot de bekendste mogen we Gustave Doré (1832 -1883) en Marc Chagall (1887-1985) rekenen. Ook diverse ex-libriskunstenaars kozen fabels van de Franse klassieke auteur als onderwerp. Voor de 'Internationale ex-libriswedstrijd Reynaert de Vos' van het Reynaertgenootschap in 1996 werden diverse inzendingen ingestuurd die geïnspireerd waren op fabels van La Fontaine. Daarbij was dikwijls de fabel van 'De vos en de raaf', wellicht de meest populaire fabel van La Fontaine onder illustratoren.

Hedwig Pauwels (Sint-Niklaas, 8 augustus 1934) is ongetwijfeld een van onze meest getalenteerde, gelauwerde en productieve ex-libriskunstenaars.

Zijn eerste aspiraties vervulde hij via een opleiding in lijn- en bouwkundig tekenen aan de stedelijke kunstacademie van zijn geboortestad Sint-Niklaas. De aanleg voor tekenen moet bij hem in de genen gezeten hebben, want zowel zijn vader als zijn grootvader waren bedrijvig op het vlak van de plastische kunst. Tussen 1949 en 1956 kreeg hij een gedegen dagopleiding in de afdeling Sierkunsten van de Sint-Lucasschool te Gent, waarbij hij tezelfdertijd via avondonderwijs zich bekwaamde in publiciteit en binnenhuisarchitectuur. Deze stevige vakopleiding, die hij met grote onderscheiding beëindigde in een explosieve naoorlogse periode stelde hem als jong afstuderend kunstenaar in de gelegenheid diverse opdrachten en uitdagingen aan te nemen: muurschilderingen, ontwerpen en uitvoeren van decoratieve panelen, ontwerpen van wandtapijten, vloermozaïeken, glasramen en kerkelijk meubilair, meubeldecoratie en andere. Steeds geneigd zijn mogelijkheden te verruimen en de grenzen van zijn kunnen af te tasten, volgde hij in 1975 een opleiding tot goudsmid te Idar-Oberstein in Duitsland. Als scheppend kunstenaar en artistieke duizendpoot heeft Hedwig Pauwels een veelzijdige creativiteit aan de dag gelegd. Zo maakte hij o.m. juwelen in goud en zilver, alsook 'objecten' in polyester, epoxy en koper.

Naast deze kunstambachtelijke diversiteit lag zijn hoofdactiviteit ruim 40 jaar in het kunstonderwijs. Vanaf 1957 was hij leraar grafiek aan het Provinciaal Hoger Instituut voor Kunstonderwijs te Hasselt, waar hij zich vanaf 1960 ook vestigde. Daarnaast was hij, in dezelfde functie, korte tijd verbonden aan de Stedelijke Academie te Hasselt. In diezelfde hoedanigheden was hij van 1971 tot 1991 actief aan de Gemeentelijke Academie voor Schone Kunsten te Heusden-Zolder.

Als beoefenaar van de grafische kunst heeft hij zijn aandacht verdeeld tussen de tekenkunst en de prentkunst. Daarbij gaat zijn voorkeur ontegensprekelijk uit naar eerder kleine bladen. Naast een honderdtal vrije 'aquareltekeningen', zoals hij het noemt, formeel een combinatie van aquarel en kleurpotlood, ontstonden in de loop van de jaren vele honderden diepdrukprenten, een vijftigtal houtgravures en een dertigtal lithografieën. Sinds 1984 is deze ondernemende, doch uitermate bescheiden kunstenaar, zich vooral gaan toeleggen op het maken van ex libris, hoofdzakelijk in ets- en aquatechniek, doch daarnaast ook in houtgravure, zeefdruk en steendruk. Onder druk van zijn opdrachtgevers heeft Pauwels zich ontwikkeld tot een uitzonderlijk portrettist. Deze portretex-libris zijn van zulke superieure kwaliteit dat hij ermee furore maakte.

Als ervaren beoefenaar van deze specifieke kunstvorm, respecteert hij als geen ander de basisregels van het 'boekmerk'! Zoals uit overzichtswerk mag blijken zijn meer dan 900 ex libris uit het creatieve brein van Hedwig Pauwels ontsproten. Door deze verfijnde kunstwerkjes verwierf hij zich op korte tijd een stevige internationale reputatie, alsook bekroningen, niet alleen in eigen land, maar ook in Frankrijk, Duitsland, de Tsjechische en Slovaakse republieken en zelfs in andere continenten. Zijn hele oeuvre getuigt van speelse fantasie, levensoptimisme, zin voor humor en een degelijke vakkennis, wortelend in een stevige traditie.

Jack van Peer, voorzitter Graphia vzw, met kleine wijzigingen overgenomen van:
<http://www.graphia-boekmerk.be/a-hedwigpauwels.htm>.

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET EERSTE BOEK

XVII

DE MAN VAN MIDDELBARE LEEFTIJD EN ZIJN TWEE MINNARESSEN

Een man van bij de zestig jaar
Keek peinzend naar zijn grijzend haar
En zei: 'Ik moet gaan trouwen'.
Hij kende heel veel vrouwen
En zat er ook nog warmpjes in,
Dus kon hij kiezen naar zijn zin.
Vriendinnen vochten om zijn gunst,
Maar hij dacht: wachten is de kunst,
En had daarbij geen haast.
'Wie slecht kiest zit ernaast.'
Tenslotte waren er twee dames waar hij wat voor voelde.
Twee weduwen, de ene jong, had net wat hij bedoelde,
De andere was wat verlept, maar rijper door de jaren.
Ze waren zeer uitbundig en zij woelden door zijn haren.
'De dood vlucht voor de mens die strijdt.'
De oudste maakte telkens als zij ging een toefje buit:
'Het is nog zwart, het staat je niet, kijk maar, ik trek het uit.'
De jongste plunderde zeer wulps zijn zilvergrijze lokken.
Tenslotte was hij kaal. Hij zei dat ze maar best vertrokken:
'Uhebt mij goed geschoren.
Ik heb mijn haar verloren,
Maar mijn verstand nog niet.
Ik leef veel langer zonder vrouwen.
Geen haar dat eraan denkt met een van u te willen trouwen.
Mijn kaalkop biedt u geen houvast. Nee, ik blijf vrijgezel.
Dit was een goede les, mijn lieve dames, dank u wel.'

Art

Jan van der Straet

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET TWEDE BOEK

XVII

DE PAUW DIE ZICH BIJ JUNO GING BEKLAGEN

De pauw ging zich beklagen
Bij Juno: 'Ach, godin,
Ik mag toch wel wat vragen?
Mijn stem is mij te min.
Al wie mijn krijsen hoort,
Is maar alleen verstoord.
Terwijl de nachtegaal, dat vogeltje zó klein,
Een liedje klinken laat als zuiver kristallijn.
Hij doet of hij alléén de lente kan bezingen.'
Juno was boos en zei:
'Jaloerse vogel toch, waarom sta jij te dringen?
Jou past geen hovaardij.
Moet jij nog naar de stem van nachtegalen dingen,
Met om je hals een zijden regenboog van kleuren?
Jouw staart pronkt als de winkel van een juwelier!
Je praalt er altijd mee en nu sta je te zeuren.
Een staart, zo mooi en rijk, gaf ik geen enkel dier.
Wie zou nog méér behagen?
En jij durft nog te klagen.
Geen dier kreeg alles, weet dat wel!
Wij gaven elk zijn eigenheid.
De een te sterk, de ander snel,
De valk zweeft licht, de arend wijd,
De raaf is als een bode goed,
De kraai voerspelt de tegenspoed.
Eenieder zegt: ik heb geluk.
Ga weg voor ik je veren pluk.'

A.P

Lauwels

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET VIERDE BOEK

XXII

DE BOER EN DE LEEUWERIK

's Morgens voor de derde maal
Stond de boer er weer. Zijn taal
Klonk verbitterd: 'Ach, hoe dom,
Al dat wachten en waarom?
Of het nu familie is of je vrienden, om het even,
Altijd loopt het toch weer mis. Zorg voor je eigen leven.
Let op deze les, mijn zoon!
Hij veranderde van toon:
't Is nú tijd voor ons gezin.
Kom! We oogsten zelf, begin
Vlug de zeisen maar te slijpen,
't Graan staat al lang te rijpen.'

A.P.

Garcia

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET VIJFDE BOEK

VI

DE OUDE DAME EN DE TWEE DIENSTMEISJES

Nu zij geen haan meer hoorde, liep bij nacht hun meesteres
Al door het huis te spoken: 'Het is tijd om op te staan!'
Zij kregen rust noch duur en diep betreurden zij de haan.

Zo gaat het ook met mensen die hun lot willen ontlopen.
Ze maken gekke sprongen van de regen in de drop.
Zo wordt het kwaad nog erger en er valt niets meer te hopen!

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET VIJFDE BOEK

XII

DOKTERS

Dokter De Slechte ging drie keer per week naar zijn patiënt,
Die zich al eerder tot dokter De Goede had gewend.
De laatste had wel hoop. Hij dacht dat hij het wist.
De eerste dacht: 'Helaas, die man moet in de kist.'
Over de therapie gingen de dokters niet akkoord.
Ze dachten allebei: 'Wacht maar, ik heb het laatste woord.'
Wat erg voor de patiënt, want die hield op te leven,
Nadat dokter De Slechte hem een drankje had gegeven.
Die zei verdrietig: 'Arme man, eens moest het zover komen.'
Dokter De Goede dacht: 'Had hij mijn pillen maar genomen!'

H.P.

Deunich

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET ZESDE BOEK

V

HET HAANTJE, DE KAT EN HET MUISJE

'Kind,' zeide moeder Muis, 'die lieverd was een kat,
wat voor ons zeggen wil: de Boze.
Geen feller moordenaar misschien,
hoe zedig hij eruit mag zien.
Het andere dier daarentegen,
verre van enig kwaad te plegen,
komt eens wellicht bij ons op tafel als kapoen.
Maar voor het kattenmaal zijn wij 't eerst opgeschreven.'

Beoordeel de mensen heel uw leven
niet naar hun gezicht, maar naar hun doen.

A.P.

Deurinck

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET ZESDE BOEK

XV

DE VOGELVANGER, DE HAVIK EN DE LEEUWERIK

*Onrecht, van anderen ervaren,
Dient voor nieuw onrecht vaak als verontschuldiging;
Vandaar dat het heelal ook deze wet ontvoing:
'Wilt gij gespaard zijn, zorg ook anderen te sparen!'*

Een boer ging met een spiegel vogels vangen.
Een leeuwerik werd gelokt door 't blinkend glas.
Dit zag een havik, die hoog in de lucht bleef hangen;
Hij schiet omlaag, strijkt neer, en grijpt alras
Den leeuwrik midden in zijn zangen.
Het diertje juist aan 't gruwelijk tuig ontsnapt.
Voelt hoe de wreede klauw het openkrabt.
Maar als de havik bezig is zijn buit te plukken,
Ziet hij zich zelf in 't net; hij tracht zich los te rukken;
Vergeefs. "Boer," roept hij dan, vol vreezen:
'k Deed je immers niets? Laat mij dan gaan!
De vogelvanger zegt: 'Dat kleine wezen
Had jou ook immers niets gedaan!'

R.P.

Gammert

07

J.A. van Waterschoot

DE FABELS VAN LA FONTAINE

UIT HET TWAALFDE BOEK

XIV

DE LIEFDE EN DE DWAASHEID

De liefde is verwonderlijk als een onschuldig kind.
Met fakkel, pijl en boog wordt hij als kleine god aanbeden.
Dit is niet zo uitzonderlijk, al is de liefde blind:
Wie door zijn pijl ooit wordt geraakt.
Alleen een vrouw en moeder kan beseffen hoe het leed
Van Venus haar verscheurde en zij om vergelding kreet.
De goden kwamen toegesneld.
De dwaasheid moest terechtgesteld.
Eerst Jupiter, toen Nemesis,
Die de godin der wrake is.
Zij had, als dochter van de nacht,
Haar dienaressen meegebracht.
De rechters van de onderwereld kwamen allemaal.
Men luisterde aandachtig naar het droevige verhaal
Van Venus. Bitter was haar wrok.
'Kijk naar mijn zoon. Hij kan voortaan
Geen stap meer zetten zonder stok.
Ik vraag u om de zwaarste straf voor wat zij heeft misdaan,
En ook vergelding voor mijn zoon. Ik eis geen smartegeld,
Maar help de arme knaap, die door het duister wordt gekweld.'
Na lang en rijp beraad,
Heeft toen de hoge raad
Het vonnis uitgesproken
En Amor werd gewroken.
De dwaasheid werd veroordeeld om, als gids voor alle tijden
De liefde bij te staan en hem te begeleiden.

E.P.

Jaan van 1

De reeks van Pauwels kwam tot stand op vraag van de Nederlandse ex-librisverzamelaar Tjalling Vogelvanger. Hij wilde graag een ex libris laten ontwerpen als deel van een serie naar het voorbeeld van een reeks van de Duitse graficus, schilder en beeldhouwer, Josef Werner (°1945), die gedichten van Christian Morgenstern grafisch vormgaf.² De etsen van Werner worden vormelijk gekenmerkt door een hoge graad van technische perfectie en inhoudelijk door hun zeer poëtisch karakter. Typische elementen zijn verder een knappe symbiose tussen werkelijkheid en fantasie, het sterk narratieve karakter en een stevige dosis humor en maatschappijkritiek. Ook Pauwels' etsen baden in een zeer poëtische sfeer. Die wordt mee gecreëerd door het gebruik van pasteltinten en zachte kleurschakeringen in aquatinttechniek. Diverse etsen bevatten meerdere kleuren.

Tjalling Vogelvanger was meesterdrukker bij drukkerij Mart Spruyt in Amsterdam sinds 1967 (later bij de opkomst van de offset veranderde hij van werkgever) en kwam zo in contact met bekende grafische kunstenaars zoals Pam G. Rueter en Lou Strik.³ In 1979 liet het echtpaar Tjalling Vogelvanger en Thea Winter een eerste ex libris maken bij Pam Rueter. Hij ontwierp voor hen een houtgravure van een vogelvanger. In 2004 maakt Pauwels een ex libris voor Tjalling Vogelvanger waarin een vogel en een drukpers de hoofdrolspelers zijn. 'Een thematische opdracht doorpraten met een kunstenaar is al een feest, want het schept spannende verwachtingen over wat hij of zij ervan zal maken', getuigt Vogelvanger in *Boekmerk*.⁴ In het geval van de reeks van La Fontaine zal het niet anders geweest zijn.

Vogelvangers naam is te vinden in de titel van een van La Fontaines fabels.⁵ Hedwig Pauwels zag de mogelijkheden in het voorstel en zo ontstonden negen knappe prenten voor negen verschillende titularissen. De titularissen werden aangesproken door de kunstenaar, die hen de suggestie van het onderwerp bezorgde. Veelal zijn het de opdrachtgevers zelf die de keuze van het onderwerp bepalen. In dit geval hebben de meesten in het fabeloeuvre van La Fontaine zelf een fabel geselecteerd.

We drukken de prenten en de door Pauwels geselecteerde teksten in kleur af. We bespreken ze in de volgorde van de boeken van La Fontaine. Pauwels maakte voor de keuze van de teksten vooral gebruik van de editie van Jan van den Berg⁶. Van den Berg omschreef zijn vertaalarbeid als een 'hertaling, speels berijmd en hier en daar wat bijgewerkt in de geest van onze tijd, zonder daarom te ver af te wijken van de oorspronkelijke tekst' (Van den Berg, 1990, p. 7).

De eerste fabel, 'De man van middelbare leeftijd en zijn twee minnaressen' (eerste boek, XVII), toont meteen het metier van de kunstenaar. Pauwels heeft La Fontaines fabel in een knappe compositie voor Hugo Viaene gevat. Een naakte, kale man zit frontaal en wordt verleid (laat zich verleiden ...). Twee vrouwen – weduwen weten we uit de fabel – met een opvallende haardos trekken sterk de aandacht: rechts een elegant uitgebeelde slanke jonge vrouw met bloemen op de jurk en een hand suggestief voor het lichaam, links een wat rijpere dame die haar ronde vormen uitspeelt. Beiden hebben een pluk haar in de hand: ze plukken de welgestelde man, goed voorzien van bankbiljetten, kaal. Ze plukken niet alleen zijn haardos weg maar zijn ook uit op zijn centen. De fabel eindigt met de les dat de man veel langer leeft zonder vrouwen en er niet aan denkt om te trouwen: hij heeft dan wel zijn haren maar nog niet zijn verstand verloren ... Hugo Viaene schrijft: 'Het heeft te maken met het feit dat ouderdom niet alleen wijsheid brengt maar dat men op zijn hoede moet blijven.'⁷

De tweede fabel komt uit het tweede boek, fabel XVII: 'De pauw die zich bij Juno ging beklagen'. De Romeinse godin Juno is het pendant van de Griekse Hera, godin van het huwelijk. Juno's attributen zijn gewoonlijk een gouden kroon op het hoofd en een scepter in de hand. Zij is koningin van hemel en aarde. De scepter wordt bekroond met een liggende maan. Zij is godin van het zuivere licht, vooral het licht van de maan, en wordt vooral afgebeeld met een pauw. In de fabel zijn godin en pauw eigenlijk opposanten, wat bij Pauwels door het kleurengebruik sterk is belicht. De pauw is de blikvanger met om zijn hals 'een zijden regenboog van kleuren'; bij Pauwels met blauw lichaam en groene veren. Juno straalt in de duisternis. De slingers om haar hoofd geven de prent beweging.

Godin Juno luistert verontwaardigd naar de klacht van de pauw over zijn krijsende roep, ontevreden als hij is over zijn povere zangtalent. Hij wil naast zijn verenpracht de kristallijne zang van de nachtegaal. De godin is ontstemd over zijn jaloezie en dreigt hem zijn vederdos te plukken. De graficus creëerde een stralende glans in de fraai geëtste pauwenkrans. De nachtegaal heeft in de prent slechts een figurantenrol.

Het ex libris staat op naam van K.C. Walaardt-Sacré. De Nederlandse verzamelaars Kaaro en Corrie Walaardt gingen in op het verzoek van de kunstenaar toen de reeks al een eind gevorderd was. De fraaie uitgave en de waardering voor de kunstenaar en de bewondering voor zijn werk waren de

drijfveren om mee in te stappen in het project. Het mooie aan het verzamelen van ex libris zijn ook voor deze opdrachtgevers de gesprekken en de vriendschappen met kunstenaars en verzamelaars.

‘De boer en de leeuwerik’ is een esopische fabel (vierde boek, fabel XXII) met als moraal dat je alleen maar op jezelf kunt vertrouwen. De tekst die hier bij de fabel-exlibris is gevoegd, is het laatste deel van een langere fabel. De titularis van het ex libris, M.E. (Riet) de Haas-van Riemsdijk koos voor ‘De leeuwerik met haar jongen en de veldbaas’ in de vertaling van J.J.L. ten Kate, geïllustreerd door Gustav Doré en uitgegeven voor de Gebroeders Binger in Amsterdam. ‘Ik heb deze fabel gekozen omdat het verhaal en de moraal me aanspraken.’⁸ Ze wil het ex libris als verzamelaar gebruiken om de ets van Pauwels met andere verzamelaars te ruilen.

Hedwig Pauwels heeft La Fontaines fabel knap uitgebeeld en de personages via sterke houdingen en expressieve lichaamstaal getekend. Vader en zoon zijn als blikvangers donkerder en opvallend op de voorgrond geplaatst. Dit contrasteert mooi met de zachter gehouden achtergrond. De kleurschakering loopt langzaam over. De vader is de hoofdfiguur in het verhaal. Hij oogt dominant en wil niet meer wachten om te oogsten. Vader en zoon hebben zeis en wetsteen in de hand en kunnen aan het oogsten beginnen. Boven het iets lagere deel van het korenveld vliegt de leeuwerik weg met haar jongen. In het eerste deel van de fabel lezen we dat de leeuwerik te laat aan haar nest is begonnen (‘*Avait laissé passer la moitié d’un printemps*’) waardoor de jongen niet op tijd uitgevlogen zijn. Maar we zien rechts boven dat ze toch nog kunnen wegvliegen.

‘De oude dame en de twee dienstmeisjes’ voor W.M. Meulemans is een van de meest prikkelende La Fontaine-prenten (vijfde boek, VI). Bij het kraaien van de haan, bovenaan fraai in beeld gebracht, moeten twee dienstmeisjes opstaan. In de cirkel onder de kraaiende haan zien we wat de meisjes met het beestje hebben gedaan. Hem de nek omgedraaid (‘*la gorge coupée*’, schrijft La Fontaine). Pauwels heeft de aankondiger van de ochtend opgehangen, wat compositorisch een fraaier beeld geeft. De kraaiende haan liquideren helpt echter niet, want we zien hoe de oude dame – bij Pauwels ziet ze er best nog pront uit; opdrachtgever en uitvoerder mogen ook wat plezier beleven en bovendien kunnen zij het verhaal natuurlijk naar eigen goeddunken aanpassen –, met de bel in de hand, de door de graficus fraai geschapen dienstmeisjes uit hun bed rammelt. Niemand kan het lot ontlopen ...

Het ex libris voor titularis Lynn de Baets is het vijfde in de rij en is een erg korte (en niet La Fontaines beste) fabel uit het vijfde boek (XII) die alleen mensen als hoofdrolspelers heeft: twee dokters en hun patiënt, die het tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld. De patiënt ligt achter een scherm, het bed-einde. Een skelet verlaat het dode lichaam, nauwelijks zichtbaar. Twee dokters zijn de hoofdrolspelers, links een dominante man met strik en met een flesje, rechts een collega die een potje met pillen aanbiedt. Op de meeste andere ex libris heeft Pauwels kleurnuances aangebracht van boven naar onderen; in deze prent is er een verschil tussen links en rechts. Rechts heeft de prent meer kleur. De donkere kant, links, is de 'kwade' kant met dokter 'De Slechte', die de patiënt een middeltje uit een flesje heeft gegeven waardoor de zieke is overleden. Was hij maar bij dokter 'De Goede' gebleven.

Het volgende ex libris, op naam van de Vlaamse apotheker Lode Deurinck, beeldt de enige dierenfabel uit de reeks van Pauwels uit. Onderwerp is de vijfde fabel uit het zesde boek: 'Het haantje, de kat en het muisje'. Oorspronkelijk dacht de opdrachtgever eraan de fabel van 'De kater en de vos' (boek 9, fabel XIV) te laten etsen. Er diende alleszins een kat in voor te komen omdat Deurincks teken in de Chinese dierenriem de kat is. De kat staat volgens de opdrachtgever voor het eigennuttige, het geheimzinnige en het geduldige. Uiteindelijk werd in overleg met Pauwels een andere fabel gekozen. De Beverse verzamelaar ziet in het verzamelen van ex libris 'a (little) thing of beauty is (also) a joy for ever' (naar John Keats): 'De wondere wereld van zoveel mooie grafische kunst op klein formaat blijft een boeiende en nooit eindigende zoektocht naar meer.'⁹ Hij verzamelt vooral rond de thema's katten, muziek, zijn beroep als apotheker, mythologie (Leda en de zwaan) en Adam en Eva.

Als ze zo een mooi geëtste haan zien denken reynaerdofielen meteen aan Canteclaer de haan. Pauwels heeft een prachtige haan geëtst. Hij is misschien nog fraaier dan Gustaaf van de Woestijnes hanen in Streuvels *Reinaert de vos*, in de traditie van illustratoren als Wilhelm von Kaulbach en Gerard Gaudaen. De haan is te statig om op tafel te komen als kapoen. Is het eigenlijk wel een kapoen, want hij is echt een mannetje, oogt zelfs als een mannetjesputter? De kat is 'de Boze'. Ze loert met moorddadige blik naar moeder en kleine muis.

Titularis Lode Deurinck ziet het zo: 'De prent toont de drie hoofdrolspelers elk in zijn favoriete pose, wachtend op wat komen gaat. Onschuldige muisje, ervaren moedermuis, de haan hoog van de toren blazend tegenover de geduldige en slinkse kat. Stille waters hebben diepe gronden. Wees steeds alert, want het

gevaar loert om de hoek en komt onverwachts.¹⁰ De tekst bij de illustratie is afkomstig uit een editie van La Fontaine die de opdrachtgever zelf bezit, een Prisma-uitgave van Het Spectrum door Jan Prins.¹¹

Hopelijk zal het avontuur voor Lode Deurincks kat beter verlopen dan voor Tibeert, die op zoek naar muizen in de schuur van de ‘pape’ in *Van den vos Reynaerde* een hachelijk avontuur beleefde.

‘De vogelvanger, de havik en de leeuwerik’ (boek 6, fabel XV) is het ex libris dat de aanzet was voor de hele reeks. Zoals al vermeld speelde de naamgelijkenis een belangrijke rol. Een ex libris wordt immers vaak verbonden met de naam, de persoonlijkheid of de biografie van de opdrachtgever, die zo een uniek, op het lijf geschreven kunstwerk ontvangt. Dit ex libris staat op naam van ‘T. & T. Vogelvanger, het Nederlandse echtpaar Tjalling Vogelvanger en Thea Winter. Het is een van onze lievelingsprenten van de reeks.

In lichte tinten en quasi stippellijn zien we bovenaan het eerste deel van de fabel. Een boer lokt met een blinkend glas de leeuwerik in een kooi, die al klaar staat met het valluik open. Een havik, die de leeuwerik vlugger heeft gegrepen, vliegt zelf in het net. De vogelvanger zit op de prent schrijlings over de donkere uitbeelding van de gevangen havik. De boer is tweemaal afgebeeld, bovenaan kijkt hij naar de leeuwerik en houdt hij met de rechterhand een spiegel op, onderaan houdt hij de dradenconstructie vast en grijpt hij met de linkerhand naar de gevangen havik.

Muis en mens staan centraal in het zeer krachtige ex libris voor J.A. van Waterschoot, dat de zevende fabel uit het negende boek als onderwerp heeft: ‘De muis die in een meisje werd herschapen’. Uit deze lange, boeiende en inhoudelijk rijke fabel, die refereert aan de klassieke mythologie (verwijzing naar Paris, de zoon van Priamus, Helena, Boreas, de Griekse god van de noordenwind) en gebaseerd is op een van de meer dan 80 verhalen en fabels van de Indiase *Panchatantra*. Daarin wordt verteld hoe een brahmaan een muisje verandert in een meisje. Als dat meisje oud genoeg is, wil de brahmaan haar uithuwelijken. Gehoorzaam aan de brahmaan, wil het meisje wel huwen maar alleen met de allermachtigste. Daarbij denkt de brahmaan onmiddellijk aan de zon, maar die vindt dat de wolk, die haar kan verduisteren, machtiger is. Als de brahmaan de wolk uitnodigt verwijst die naar de wind, die de wolk kan wegblazen, als machtigste. De wind geeft graag toe dat de berg hem kan tegenhouden en dus nog machtiger is. De berg bedankt ook voor de eer,

omdat de rat hem kan doorboren en zo dus de berg in macht overtreft. Dat komt goed uit, want het meisje ziet een huwelijk met de rat wel zitten en is graag bereid om tot rat te reïncarneren om rattenbruid te worden. Pauwels tovert een grandioze prent met een zeer knappe compositie. De Brahmaan met serene uitdrukking op zijn gezicht staat opvallend licht – in sobere lijnen geschetst – achter de donkere zwaar omlinjende tovenaars, die de muis in een meisje moet herscheppen. We zien op het linker luik de tovenaars gebogen over de rechtopstaande muis met een dwingende blik zijn toverspreuk uitspreken. Centraal over de hele lengte van de prent staat het herschapen meisje met de voeten in een bloemenveld. Bloemen op haar jurk en in de haren accentueren de schoonheid van de vijftienjarige maagd. Rechts zien we de verticale uitbeelding van het huwelijksverhaal. De berg onderaan Pauwels rechterluik houdt de wind tegen. Achter de berg zit een rat en als het meisje de rat ontdekt, heeft ze haar echtgenoot gevonden. Rechtsonder zien we ze gelukkig als rattenbruid. De moraal is meervoudig: dat iedereen best naar eigen afkomst en stand huwt, dat men steeds weerkeert 'naar wat men was' en dat elk wezen zijn weg gaat. Het verhaal is sterk verwant met De Japanse steenhouwer, een van de prachtige verhalen uit Multatuli's *Max Havelaar*.

'De liefde en de dwaasheid', fabel XIV uit boek twaalf, is een ex libris voor Willem van de Weerd, waarin Pauwels La Fontaine trouw volgt. Op het begeleidende mapje is de volledige tekst van de vertaling van Van den Berg afgedrukt.

De 'dwaasheid' kijkt omhoog naar de goden die in vergadering haar hebben veroordeeld; omdat Venus' zoon Amor geen stap meer zonder stok kan zetten wordt zij onder het toezien van haar rechters (de 'hoge raad') veroordeeld om de 'liefde' voortaan altijd bij te staan en te begeleiden.

Deze bijdrage gaf een korte inkijk in het creëren en verzamelen van ex libris en belicht een van Vlaanderens meest getalenteerde grafici. Opvallend bij deze reeks is dat een suggestie van één verzamelaar aanleiding gaf tot een reeks van negen prenten. De kunstenaar was hierbij (samen met T. Vogelvangere) initiatiefnemer. Er was wellicht weinig overtuigingskracht nodig om goede vrienden-verzamelaars en bewonderaars in deze erg fraai vormgegeven reeks mee te laten instappen. Mogelijkerwijs was een ander argument het feit dat het om een bekend literair thema gaat. Vele kunstliefhebbers-verzamelaars hadden in hun collectie hier of daar wel een uitgave, al dan niet geïllustreerd,

met de fabels van La Fontaine (in de edities van Ten Kate, Prins of Van den Berg). De teksten van La Fontaine én hun iconografische vertalingen ervan blijven voor wijsheid en inspiratie zorgen.

NOTEN

1 Voor zijn biografie, zie het kadertje met een tekst van de hand van Jack van Peer, voorzitter van Graphia, gepubliceerd in de monografie *Ex libris – H. Pauwels*, Sint-Niklaas, Graphia vzw, z.j., en op <http://www.graphia-boekmerk.be/a-hedwigpauwels.htm>. Biografische info is ook beschikbaar op http://www.dbnl.org/tekst/_vla016199101_01/_vla016199101_01_0076.php.

2 *Josef Werner Illustrationen zu 20 Gedichten von Christian Morgenstern = Ilustracije Josefa Wernerja k 20. pesmim Christiana Morgensterna: Razstava, Ausstelllung, Ljubljana, 16.12.2008-16.1.2009*, Ljubljana, Goethe-Instituut, 2008.

3 Van beide kunstenaars werd in *Tiecelijn* reeds Reynaertgrafiek afgedrukt, m.n. van Pam Rueter in jaargang 4 (1991) 2, p. 48 bij een bespreking van een miniatuurboekje waarin een ingeplakte houtsnede van deze priester en graficus werd opgenomen (ed. E. Verzandvoort, *The History of Reynard the Fox (The tormenting of Tibert)*, Zuilichem 1991); en van Lou Strik in jaargang 9, (1996) 3, p. 108, waar een kopergravure voor Jan Rhebergen werd afgedrukt en beschreven door Willy Feliërs.

4 Jack van Peer, 'Met Tjalling en Thea op de canapé!', in: *Boekmerk*, 35 (2011), p. 22-27, citaat p. 22.

5 In de vertaling van J.J. Ten Kate is sprake van een 'vogelaar'.

6 *De fabels van La Fontaine hertaald door Jan van den Berg*, Antwerpen/Amsterdam, Manteau, 1990.

7 Mail aan Willy Feliërs van 24 juni 2013.

8 Mail aan Willy Feliërs van 11 juni 2013.

9 Mail aan Willy Feliërs van 22 juni 2013.

10 Idem.

11 *Fabels van La Fontaine. Prismapocket 1750. Demooistefabels van La Fontaine (1621-1695), in het Nederlands weergegeven door Jan Prins. Verlucht met de authentieke houtgravures van Grandville*. Utrecht, Spectrum, 1976. 3de druk.